

אסמנת פלמ
זאסנת פלמ

فیش منبر

اصول تربیتی امام حسن

مجتبی علیه السلام

کانال فیش منبر و مرثیه در ایتا

<https://eitaa.com/fishemenbar>

سایت طله یار

<http://www.talabeyar.ir>

فهرست مطالب

- ۵..... ضرورت تربیت
- ۶..... عوامل تربیت
- الف: خانه و خانواده ۶
- نقش پدر صالح..... ۶
- تاثیر مادر شایسته ۷
- ب: دوستان ۹
- ج - تشکل ها و محافل اجتماعی..... ۱۰
- شیوه های تربیت ۱۱
- ۱ - استفاده از حس کمال جویی ۱۱
- ۲ - معرفی اسوه های تربیت..... ۱۲
- ۳ - ایجاد خودباوری و عزت نفس در کودکان ۱۳
- یک) احترام به کودک ۱۳
- دو) همبازی شدن با او..... ۱۴
- سه) انتخاب نام زیبا برای کودک..... ۱۶

۱۷.....(چهار) مشورت با فرزندان

۱۷.....(پنج) سلام کردن به کودکان

۱۸..... ۴ - مطابقت رفتار با گفتار:

۱۹.....پی نوشت ها:

آغاز سخن:

برای ساختن جامعه ای نمونه و تربیت انسان های کامل و سالم، اصول و روش هایی لازم است که انسان در سایه آن ها بتواند به دور از هر گونه انحراف مسیر سعادت را بپیماید .
ارائه کامل ترین و سالم ترین روش های اطمینان بخش تربیتی، انسان را به سعادت حقیقی و زندگی جاودانه و رضای پروردگار متعال نزدیک می کند. این شیوه ها را می توان از زندگی و رفتار و گفتار اسوه های حقیقی دین اسلام و پیشوایان راستین به دست آورد .

در این نوشتار به بررسی سیره تربیتی امام حسن مجتبی علیه السلام می پردازیم، به امید این که بتوانیم از راه و روش آن پیشوای معصوم کمال بهره را برده و در پرتو رهنمودهای نورانی اش تربیت شویم .

ضرورت تربیت

انسان موجودی متعالی و دارای استعداد رسیدن به کمال است و برای سیر تکاملی خویش نیازمند پیروی از یک روش تربیتی قوی و کامل می باشد. انسان فاقد تربیت، فاقد همه چیز است، پس باید به دنبال تربیت روح و روان خویش باشد .

امام مجتبی علیه السلام در زمینه ضرورت تربیت روحی و معنوی انسان و تغذیه روان او می فرماید: «عجبت لمن یتفکر فی ماکوله کیف لا یتفکر فی معقوله، فیجنب بطنه ما یؤذیه و یودع صدره ما یردیه»^(۱)؛ تعجب می کنم از فردی که در غذای جسمانی خود فکر می کند (که سالم و بهداشتی باشد) اما در غذای روح و جان خویش نمی اندیشد، در نتیجه شکم خود را از غذاهای زیانبخش حفظ می کند ولی سینه اش را در مقابل آن چه آن را پست می گرداند رها می کند .

عوامل تربیت

الف: خانه و خانواده

خانواده از مهمترین عوامل تربیتی محسوب می شود که هدف از آن، ایجاد و پرورش نسل و هدایت آن به سوی اهداف صحیح تربیت می باشد. خانواده کانون مقدسی است که در پرتو پیوند زناشویی دو انسان پایه گذاری شده و با پیدایش فرزند جلوه ای تازه به خود می گیرد. نتیجه این پیوند فرزندان است که هرکدام ممکن است در آینده سرباز یا سربار جامعه باشند. روانشناسان اجتماعی، خانواده را یکی از پاسداران آثار تمدن می دانند. در مورد تاثیر و نقش خانواده در روند صحیح تربیت از امام مجتبی علیه السلام سخنان قابل توجهی به ما رسیده است.

نقش پدر صالح

پدر که رکن مهم خانواده است باید دارای شرایط و صفات پسندیده ای باشد. امام مجتبی علیه السلام به مردی که برای نظر خواهی به حضورش آمده بود، فرمود: «شایسته است که همسر دخترت مردی با تقوا و مومن باشد. زیرا اگر او دختر تو را

وست بدارد وی را احترام خواهد کرد و اگر از او خوشدل نباشد به وی ستم روا نمی دارد (۲)».

مطمئناً اگر پدر به عنوان مدیر خانواده فردی صالح و باایمان باشد همسر و سایر اعضای خانواده را در پرتو مهر و محبت خویش قرار داده و در اثر شایستگی های معنوی خویش، کانون خانواده را به محیطی امن تبدیل نموده و زمینه تربیت فرزندان باایمان و مسؤولیت پذیر را فراهم خواهد نمود .

تأثیر مادر شایسته

مادر نقش قابل توجهی در رشد و شکوفایی استعداد فرزندان در محیط خانه دارد تا آن جا که یکی از عوامل سعادت و شقاوت انسان را در گرو اعمال مادر او دانسته اند. حضرت مجتبی علیه السلام در مورد نقش ویژه مادر در ساختار شخصیت افراد سخنی دارد که ما را در درک این مهم یاری می کند .

آن حضرت هنگامی که با معاویه مناظره می کرد، در مورد یکی از علل شقاوت معاویه و سعادت خویش به نقش مادر اشاره

کرده و فرمود: « چون مادر تو هند است و در دامن چنین زن پست و فرومایه ای پرورش یافته ای این گونه اعمال زشت از تو سر می زند و سعادت ما خانواده در اثر تربیت مادرانی پاک همچون فاطمه علیها السلام و خدیجه علیها السلام می باشد (۳) ».

مادر به عنوان یک موجود عاطفی در ایجاد محیطی آرام برای فرزندان موثر است، و نقش تعیین کننده ای از هنگام انعقاد نطفه تا رسیدن به سن آموزش کودکان دارد. به ویژه در دوران بارداری و هنگام شیر دادن که شخصیت روانی و اخلاقی کودک ساخته می شود، مادر منبع تغذیه مستقیم کودک می باشد . بر این اساس ایمان و اخلاق و الدین که دو رکن مهم خانواده هستند شرط اساسی در نیل به اهداف بلند تربیت می باشد .

ب: دوستان

بعد از خانواده دوستان و هم بازی ها و هم کلاسی های یک کودک می توانند به عنوان یک عامل محیطی در تربیت و خلق و خوی او تاثیرگذار باشند. کودک و نوجوان گرایش زیادی به دوستان هم سن و سال خود دارد و بدون تردید این همنشینی و هم گرایی دوستان در یکدیگر موثر خواهد بود. البته معاشرت با دوستان صمیمی یک نیاز طبیعی است و لذت بخش ترین ساعات زندگی برای یک کودک و نوجوان لحظاتی است که با دوستان سپری می کند .

پیشوایان معصوم ما ضمن بیان اثرهای مثبت و منفی رفاقت و همنشینی، پیروان خود را به مصاحبت با افراد شایسته سوق داده اند .

حضرت مجتبی علیه السلام در این رابطه به فرزندش می

فرماید: «یا بنی لا تواخ احدا حتی تعرف موارد و مصادره فاذا

استنبطت الخبرة و رضیت العشرة فاخه علی اقالة العثرة و

المواساة فی العسرة^(۴) ;

فرزندم! با هیچ کس دوستی نکن مگر این که از رفت و آمد (و خصوصیات روحی و اخلاقی) او آگاه گردی، هنگامی که دقیقا بررسی نمودی و معاشرت با او را برگزیدی، آنگاه با او براساس گذشت و چشم پوشی از لغزش ها و یاری کردن در سختی ها دوستی کن.»

ج - تشکل ها و محافل اجتماعی

انسان با رفت و آمد به مجالس و محافل، تحت تاثیر رفتارها و حرکات شرکت کنندگان در آن ها قرار می گیرد .

امام حسن مجتبی علیه السلام در سخنی هم به اصل تاثیر مجالس اجتماعی اشاره دارد و هم به شرکت در محافل سالم و مفید توصیه و ترغیب می فرماید، آن جا که می فرماید: «من ادام الاختلاف الی المسجد اصاب احدی ثمان: آیه محکمة و اخا مستفادا و علما مستطرفا و رحمة منتظرة و کلمة تدله علی الهدی او ترده عن ردى؛ هر کس پیوسته به مساجد برود یکی از هشت بهره را خواهد برد: آیه و نشانه ای محکم، برادری سودمند، علمی نو، رحمتی مورد انتظار، سخنانی که او را به راه

راست هدایت می کند و یا سخنی که او را از هلاکت می رهاند.»

(5)

شیوه های تربیت

۱ - استفاده از حس کمال جویی

کودکان و نوجوانان فطرتا کمالات و صفات زیبای انسانی را

دوست دارند. مربی می تواند از طریق ارضاء صحیح تفوق

خواهی، متربیان خود را به سوی اهداف مورد نظر خویش هدایت

کند، و آنان را با دلگرمی و نشاط به کسب کمالات و ادار سازد.

امام مجتبی علیه السلام روزی فرزندان خود و فرزندان برادر

خود را دعوت کرده و به آنان فرمود: «همه شما کودکان اجتماع

امروز هستید و امید می رود که بزرگان جامعه فردا باشید،

دانش بیاموزید و در کسب علم کوشش کنید، هر کدام که نمی

توانید در مجلس درس مطالب استاد را حفظ کنید آن ها را

بنویسید و نوشته ها را در منزل نگهداری نمایید تا در موقع لزوم

مراجعه کنید^(۶)

آن حضرت با این روش صحیح تربیتی فرزندان را به کسب دانش و درس خواندن ترغیب و تشویق می کند و آنان به این طریق با عشق و علاقه به دنبال کسب دانش و سایر کمالات بشری می روند و در این شیوه، نیازی به تهدید و مجازات نیست .

۲ - معرفی اسوه های تربیت

کودک و نوجوان فطرتاً به دنبال الگو می گردد و این خواسته درونی او در حس تقلید وی جلوه می کند . والدین و مربیان باید با معرفی الگوهای صحیح، حس تقلید او را جهت دهند. آن چه در این میان اهمیت ویژه دارد شناساندن الگوهای راستین و نمونه های کامل در به وجود آوردن صفات پسندیده در نهاد فرزندان است. این شیوه در قرآن کریم فراوان دیده می شود. قرآن کریم با معرفی الگوهای کامل و بی عیب و نقص، در آموزش خوبی ها و کمالات و فضائل انسانی بهره می گیرد . حضرت مجتبی علیه السلام نیز به پیروی از قرآن در سیره تربیتی خویش این روش را دنبال می کند. آن حضرت

بعد از شهادت علی علیه السلام خطابه بلیغی ایراد کرد و در ضمن آن به معرفی شخصیت ممتاز علی علیه السلام پرداخته و می فرماید: «ای مردم! در این شب مردی از دنیا رفت که در هیچ کار نیکی، پیشینیان بر او سبقت نگرفتند و بندگان خدا در هیچ سعادت نمی توانند به او برسند، او به همراه پیامبر صلی الله علیه و آله جهاد می کرد و جان خود را فدای او می نمود.» آن گاه با شمردن صفات دیگر امیرمؤمنان علیه السلام او را به عنوان امام و الگوی مردم مطرح می کند (۷).

۳ - ایجاد خودباوری و عزت نفس در کودکان

به وجود آوردن خودباوری و عزت نفس در کودکان، آن هارادر زندگی آینده موفق تر خواهد نمود. این صفت زیبا را می توان از همان دوران کودکی و با شیوه های مختلف در او پرورش داد. برخی از آن شیوه ها عبارتند از:

یک) احترام به کودک

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله بارها امام حسن و امام حسین علیه السلام را در ایام کودکی احترام می نمود. روزی

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نشسته بود که آن دو کودک وارد شدند، پیامبر به احترام آن ها از جای برخاسته و به انتظار ایستاد، لحظاتی طول کشید، آن ها نرسیدند. رسول اکرم صلی الله علیه و آله به طرف کودکان پیش رفت و از آنان استقبال نمود، بغل باز کرد و هر دو را بر دوش خود سوار نمود و به راه افتاد و به آنان فرمود: «فرزندان عزیز، مرکب شما چه خوب مرکبی است و شما چه سواران خوبی هستید^(۸)!»

در روایت دیگری عبدالله بن عباس می گوید: «با پیامبر صلی الله علیه و آله به خانه فاطمه علیها السلام رفتیم. حسن علیه السلام (که کودکی بیش نبود) صورتش را شسته و تمیز و پاکیزه از منزل بیرون آمد. رسول خدا صلی الله علیه و آله حسن علیه السلام را در آغوش گرفته و بوسید و سپس فرمود: «این پسر من آقاست^(۹)».

دو همبازی شدن با او

کودکان و نوجوانان از بازی و ورزش لذت می برند و به این وسیله ضمن آشنایی بیشتر با جهانی که در آن زندگی می کنند

رشد یافته و در عین حال فرصت های خوبی را برای بیان احساسات و عواطف خود می یابند. همبازی شدن والدین و بزرگترها با آنان در ایجاد خودباوری در وجود شان نقش مهمی دارد. ابورافع یکی از یاران پیامبر صلی الله علیه و آله روزی با امام حسن علیه السلام که کودک خردسالی بود، همبازی شد. آنان روی قرار دوش گرفتن از همدیگر بازی می کردند. هنگامی که نوبت سواری به ابورافع می رسید، حضرت مجتبی علیه السلام به او می فرمود: عجب دارم از تو که می خواهی بر دوش کسی سوار شوی که پیامبر صلی الله علیه و آله او را بر دوش خود سوار می کند. وقتی نوبت سواری امام حسن علیه السلام می شد، ابورافع می گفت: همانطوری که تو به من سواری ندادی من هم تو را سوار نمی کنم. حضرت به او فرمود: آیا میل نداری کسی را که پیامبر صلی الله علیه و آله بر دوش خود می نشاند بر دوشت سوار کنی؟ ناچار ابورافع طفل را بر دوش خود سوار می کرد.

شخصیت روحی این کودک از خلال گفتار و کیفیت

استدلالتش پیداست. طفلی را که پیامبر اسلام صلی الله علیه و

آله در آغوش خود پرورش داده و شخصیت روانی او را احیاء نموده است، بزرگی خود را باور دارد و هرگز با ذلت و زبونی سخن نمی گوید^(۱۰).

سه) انتخاب نام زیبا برای کودک

نام کودک نقش مهمی در شخصیت او ایفا می کند. باید برای طفل نامی را انتخاب کرد که بعدها به خاطر آن مورد استهزاء و تحقیر قرار نگیرد و در آینده احساس حقارت نکند. نامی که یادآور وابستگی او به خداوند متعال بوده و نشانگر فرهنگ و مکتب او باشد. سیره عملی امام مجتبی علیه السلام در نامگذاری فرزندان خویش گواه روشنی بر توجه آن حضرت به این مهم می باشد. نام فرزندان پسر آن حضرت عبارتند از: حسن، زید، قاسم، عمرو، عبدالله، عبدالرحمن، حسین، طلحه و نام فرزندان دختر او عبارتند از: ام الحسن، ام الحسین، فاطمه، ام عبدالله، ام سلمه، رقیه^(۱۱).

چهار) مشورت با فرزندان

یکی از شیوه های شخصیت دادن به فرزندان، مشورت کردن با آنهاست. امام مجتبی علیه السلام ضمن توصیه به این کار پسندیده، با فرزندان خویش در موارد مختلف مشورت می کرد و بدین وسیله شخصیت آنان را پرورش داده و در آنها عزت نفس ایجاد می نمود. روزی معاویه بن خدیج به عنوان خواستگار به منزل آن حضرت آمد، حضرت مجتبی علیه السلام به او فرمود:

«انا قوم لا نزوج نساءنا حتی نستامرهن»^(۱۲);

ما قومی هستیم که دختران خود را بدون نظرخواهی و مشورت با خودشان، شوهر نمی دهیم.»

پنج) سلام کردن به کودکان

حضرت مجتبی علیه السلام می فرماید:

«هر کس قبل از سلام کردن به سخن آغاز کند، او را جواب

ندهید»^(۱۳).

این سخن در مورد معاشرت والدین با کودکان اهمیت ویژه ای می یابد، زیرا کودکی که به او سلام داده شود و بدین وسیله از

وی احترام نمایند، لیاقت و شایستگی خود را باور می کند و از همان دوران کودکی احساس می کند که دیگران برای او اهمیت و ارزش قائل هستند .

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «پنج چیز را تا لحظه مرگ ترک نمی کنم...یکی از آن ها سلام دادن به کودکان است.»

(14)

۴ - مطابقت رفتار با گفتار:

والدین و مربیان اگر به گفته های خویش جامه عمل بپوشانند، بهترین و مؤثرترین و پرثمرترین شیوه را در تربیت به کار گرفته اند و به طور غیرمستقیم و ناخودآگاه متربیان را تحت تاثیر قرار داده اند. پندها و نصیحت های مربیان و والدین زمانی بر فرزندان موثر واقع خواهد شد که آنان هر یک نمونه ای عملی از آن توصیه باشند و گفتار خویش را با عمل هماهنگ سازند .

حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام یکی از دوستان خود را که شایسته تمجید آن بزرگوار بود با صفات زیبایی معرفی کرد و در ضمن خصلت های پسندیده او می فرمود: « کان لا یقول ما لا

یفعل و یفعل ما لا یقول^(۱۵); او آن چه را که عمل نمی کرد، نمی گفت و کارهایی را که نگفته بود انجام می داد.»

پی نوشت ها :

(۱) الدعوات، قطب الدین راوندی، قم، مدرسه الامام المهدي، ۱۴۰۷ هـ .

ق، ص ۱۴۴ و ۱۴۵ .

(۲) مکارم الاخلاق، ص ۲۳۳ .

(۳) احتجاج طبرسی، ج ۱، ص ۲۷۹ .

(۴) تحف العقول، ص ۲۳۳ .

(۵) تحف العقول، ص ۲۳۵ .

(۶) منیة المرید، ص ۳۴۰ .

(۷) منتهی الآمال، ج ۱، ص ۲۲۵ .

(۸) کودک فلسفی، ج ۱، ص ۱۱۵ .

(۹) اعلام الوری، ص ۲۱۱ .

(۱۰) کودک فلسفی، ج ۲، ص ۱۳۳ .

(۱۱) الارشاد، ج ۲، ص ۱۶ .

(۱۲) حیات الحسن علیه السلام، ج ۱، ص ۳۲۹ .

(۱۳) مسند الامام المجتبی علیه السلام، ص ۶۸۸ .

(۱۴) الخصال، ج ۱، ص ۲۷۱ .

(۱۵) تحف العقول، ص ۲۳۴ .

منبع : پایگاه حوزه نت / مجله مبلغان آذر ۱۳۸۰، شماره

۲۳ نویسنده : عبد الکریم تبریزی